

* UTÓSZÓ *

THOMAS BERNHARD – EZÚTTAL

A nagy írók ilyen csoportosítása is elképzelhető: Beckett, aki (főleg korai műveiben) a laza avantgárd megvalósítója, később a szószaporítás nélküli szó-bőség minimalistája, szikár. S efféle költő Eliot (Prufrock és más narratív félhosszú-versek eleinte), Pusztta ország(ok) utóbb, de közjátékoknak a követhető cselekményű drámák. Virginia Wolfnál a *Világítótorony*, Mrs. Dalloway, netán a *Hullámok* maximalizmusával egyenértéket adnak a hagyományosabb remekművek, félig az *Évek*, egészében a *Napra éj* stb.

Thomas Bernhard a prózájával és a színműirodalmával sem választható igazán maga-két-felére. Egyöntetű író marad ő, s ezt a dikciója ugyanúgy teszi, ahogy ember- és világlátása.

Semmi kétség, lehet benne igazságtartalom, hogy az ausztriai (nem „az osztrák”! – hiszen Kafka, Rilke, Trakl is az volt) irodalmi és közönségvonzatos viszonyok között (szerintem magas kulturáltság, igazi

Európa!) a színpad lehet a látványos literátori siker bizonyos biztosítéka. Bernhard színművei feltétlenül könnyebben emészthetőek, poénosabbak. (Magam imádom pl. *A szokás hatalma* című darab elemi egyszerűségét, „röhejesig” fuldokló emberképét, a nemes törekvések gyakori eleve-kudarcosságának odatárását), bár a Heldenplatz pl. sok gyomorrontást okozhatott a... felejtsük, mely múltú polgárnak, a népségnek. S lelkesedést és nemes fájdalmat hívhatott elő a haza igazi szerelmeseiben.

A Bernhard-darabok is egyszálúak; egyetemesek, de egyetlen ötletet követnek. A cirkuszigazgató hiába akarja kamarazenélés üdvével boldogítani artistáit, erőszak ez rajtuk. S így tovább.

Thomas Bernhard regényei közül kettőt fordítottam, ezeket ismerem így alaposabban, s itt a *Fagy*, a korábbi alapmű. A *Mészégető* sem a házasság és egyáltalán az emberi együttlét bizonyos kényszerű-változatának csődjéről szól. (Ahogy Bergman ilyes vállalkozása talán igen. De ahogy Virginia Wolf korabeli londoni emberei sem egy osztályt, „társadalmat” példáznak, hanem a „mi” összes jobb törekvésünknek – is – enyhe nevetségességét, blódságát etc., ezért érdekesek, ezért nem sznobhistóriák.) Bernhard sem borderline-lényekről beszél, végképp nem örültekről, elborultakról. Meg tudta mutatni a Mész-regényben is a kényszerűen emberi viszonyokra felépülő „többletet”, mely aztán dili, hibba-

nat (az! s nem az ember az; Bernhard ezzel még mindig meglévő vigaszokat dönt le, ez nagy kopársága, erdőirtása... mert szerinte nem az ember a rossz anyag, hanem az anyagmozgás boldogtalan, torz stb.) – a *Mészégető* mesze ott ég ki, ahol Konrad gondolati építményeket hoz értelmetlen-életre, ahelyett hogy...

Nincs ahelyett! Ez Bernhard pokolbugyra, s eszembe jut a magam legújabb keletű életfelfogása erről. Vagyis: „Ha te és te nem vagy, ha senkivel nincs kapcsolatom, bizony nekem nem lenne eleve semmi témám!” Ergo nem is kéne „neked” és „nekem” érintkeznünk se, vagyis amiről beszélünk, már a Nem Igazi, a Hiú Fölös. Tarthatatlan, bár tiszta álláspont ez, alakult nálam a sok műfordításból, írásból, a környező pl. irod. élettel apróra összekapcs. dolgokból, szóra sem érdemesek; mint Eliot alakja, álmomban láttam a tenger alatti termet... hallottam lakóit... s megfulladok, ha már emberek szava szólít... Ez igaz lehet, de bajosan élhető.

Hanem él-e úgy is bárki, mint Bernhardnál például a *Fagy* (nem külön, nem bolond, csak szélsőségesített) főalakja? Nem tudom. Bernhard művészte nem egyszerűen az abszurdumokig saját másik végébe harapó, elszongítóan kellemetlenkedő mondat, a szentencia. Hanem az (a fő művészte írónak), hogy tiszta típust csinál a képzelhető emberi lehetőségéből, amilyen a *Fagy* különnek nem bélye-

gezhető fő figurájának alaplómódzata az ő lelkében, s ezt könyörtelen egy-vonal mentén (mondtuk) viszi a fizikai végpusztulásig. Abszurd az egyéni lélek, torzul megfigyelője is (a *Fagy* másik főszereplője), de torzok a környezetbéli népségek, az átlagos kocsmatöltelékek, fél-litye-lötye házias asszonyok, felszolgálólányok, aberráltaknak vannak beállítva a viaduktépítők, korcs fajzatnak az a jónép, melynek körén...

mi például a nagy hegyek közt oly kellemes téli, nyári szálláshoz jutunk, üdülők, pár hétre!?

Igazságtalan volt-e Bernhard? (Hagyom Ausztria elleni hadjáratait, na ja!) Vagy sötéten látott csupán? Vagy lelke torzult? Egyik se, gondolom én. Nagy művész a *Fagy* lapjain is azért lehetett, mert képes volt abszolutizálni, egy csak-s-csak-ilyen világot „ábrázolni”, miközben a mindközönséges élet elemei részeinek hí krónikása maradt. Persze hogy Kafka nélkül nem lett volna Bernhard, nem lenne Handke; hanem Trakl maga volt a végpusztulás, művével embermivoltával törékeny, be is omlott, Salzburgjában is „lekörözi” Mozart. (Joggal-e, kérdik salzburgiak sokan.) De Thomas Bernhard érvényesült. No persze, teljes joggal, zord örömünkre.

T. D.